

Kádár Tamás
György

„DE AZ A NAP AZ ÚRÉ”: AZ ÚR NAPJA SZÖVEGEK VIZSGÁLATA

A héber Bibliában nincs az „Úr napja”¹ képzetkörnél dinamikusabb, szerteágazóbb elképzeléscsoport. Imaginációk egész rendszere tárja elénk a múlt történéseit, a prófétai jelen kétségeit és a jövőben várt eseményeket. Imagináció alatt értem a szóképek kiterjedt rendszereit, melyekkel a szerzők a használt szavak jelentéstartományát mélyítik el. Egyrészt metaforákkal világítják meg a konkrét élményeket, melyeket a próféták hallgatóiknak akartak bemutatni. Másrészt hétköznapi képekkel (hasonlatokkal) illusztrálják YHWH megjelenését, ezzel alkotva sokszínű motívumrendszert a teofánia körülírására. Nyelvi eszközökkel segítik hallgatóságukat, hogy azok behelyezkedve az elképzelt mentális térbe megértsék a prófétai üzenetet. Az „Úr napja” eseményeinek leírásában megjelenő különböző szóképek így válnak egységes tapasztalattá (imaginációs térré) a kortársak számára.

A szerzők ilyen módon, az „Úr napja” képzetkörben foglalták össze saját tapasztalataik egészét, az itt szereplő hasonlatokkal világítottak rá a szerintük bekövetkező „Úr napja”, YHWH eljövetele milyenségére. Az „Úr napja” szóösszetétel (יום יהוה) expressis verbis előfordulási helyei² így több szempontból is párhuzamba hozhatók egymással, egy csoportnak tekinthetőek: először is maga a szóösszetétel használata teremt egyfajta kapcsolatot a szövegek között. Emellett a kontextusban használt szóképek, gondolatkörök oly mértékben egy irányba mutatnak, hogy ez alapján is valószínűsíthető kapcsolat a szövegek (és azok szerzői) között, akár a tartalmi hasonlóságot,

¹ יום יהוה (YHWH napja).

² Ézs 2,12; 13,6.9; 22,5; 34,8; Jer 46,10; Ez 7,19; 13,5; 30,3; Jóel 1,15; 2,1.11; 3,4; 4,14; Ám 5,18.20; Abd 15; Zof 1,7.8.14.18; Zak 14,1. Az általam is használt listát közli – VON RAD, Gerhard: *Az Ószövetség teológiája*, II. Kötet, Ford. BENDL Júlia – MÁDY Katalin – SZITA Szilvia, Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 112. (Ide tartozik még a gyakran vitatott Mal 3,23 is, valamint a JSir 2,22, melyeket azonban VON RAD nem említ.)

akár magukat a szerzőket vizsgáljuk (kortársi ismeretség vagy a későbbi próféta által ismert előd tekintetében). Harmadrészt a vizsgált szakaszokban fellelhető motívumok is egy irányba mutatnak, mintegy különböző nézőpontokból vizsgálva ugyanazt az eseményt, eseménycsoportot.

A motívumok pedig a teofánia fogalmához kapcsolódnak, mely (az Ószövetség kontextusában) az istenség történelemben bekövetkező mutatkozását jelenti, így tehát annak eljövetelét, megjelenését, személyes jelenlétét fejezi ki. A teofánia élményének megtapasztalása alapvetően meghatározza az Ószövetség hagyománytörténetét. Az elementáris élmények, melyek az embert az istenséghez kapcsolják, a vizsgált képzetkörben kerülnek kifejezésre. A teofánia szerepe az Ószövetségben a történelmi fordulópontoknál jelentős (pl. az exodus-eseményben, vagy a Sinai-hagyományanyagban, vagy ismert személyek elhívástörténeteiben). Az istenség megmutatkozása tehát szoros kapcsolatban áll az üdvtörténettel, a legfőbb szerepe azonban az ítéletben valósul meg. Az „Úr napja” a teofánia abszolút történelmi megvalósulása.³

Valószínűsíthető, hogy a képzetkör azután keletkezett, miután már YHWH személye, cselekedetei, „üdvözítőkészsége”⁴, bírói hatalma ismert volt a kiválasztott nép körében.⁵ Az „Úr napja” képzetkör alapját így a YHWH-től megtapasztalt események és az ebből leszűrt következtetések jelentették.

Az „Úr napja” szóösszetétel lényege

A szóösszetételt vizsgálva az Ószövetségben használt időfogalomról, azon belül a nap (יָמִים) fogalmáról VON RAD ad világos összefoglalást.⁶ Ennek a szövegnek egy részletében az „Úr napja” képzetkör magyarázatát bevezetve írja a következőket:

„Az idő, annak elemi ritmusa YHWH alkotása. Az egész Ószövetségben ezt bizonyítja mindaz, amit az élet keretei között, a teremtésben találunk. Mindezek felett YHWH rendelkezik. [...] Így élt tehát ez a hit, így támogatta a profán élet is az elképzelést, hogy bizonyos napok különösen is YHWH hatalma alá tartoznak. Ez érvényes volt mindenk előtt a kultikus gyakorlat idejére. Nem csak a sabbatról, hanem minden más kultikus ünnepnapról azt tartották, hogy az YHWH számára szent.”⁷ Így válik érthetővé az a szóösszetétel is, mely vizsgálatunk tárgya. Az „Úr napja” az a nap, melyben minden YHWH

³ Lásd *Magyar Katolikus Lexikon*, „Teofánia” szócikk alatt – <http://lexikon.katolikus.hu/T/teof%C3%A1nia.html> Utolsó letöltés: 2018.12.07.

⁴ Lásd VON RAD, uo., 112. A szerző eredeti szava: Heilsbereitschaft.

⁵ VON RAD, Gerhard יָמִים szócikk, in KITTEL, Gerhard (hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Zweiter band, Stuttgart, W. Kohlhammer, 1935, 946.

⁶ Uo., 946-949.

⁷ „Die Zeit, ihr elementarster Rythmus, ist eine Schöpfung Gottes und das ganze AT ist voll von Zeugnissen, da schlechthin alles, was im Rahmen der Zeitlichkeit, dh in der Geschöpflichkeit steht, der Verfügungsgewalt Gottes unterstellt ist.” [...] „So lebendig nun dieser Glaube war, so förderte die Profanität des Lebens doch die Vorstellung, daß einzelne Tage noch in besonderem Maße Gott angehörig seien. Das galt wohl vor allem von kultischkalendrischen Terminen. Nicht nur vom Sabbat, auch von anderen kultischen Feiertagen wurde gesagt, dass sie Jahwe heilig seien.” Uo., 946.

hatalma (felségterülete) alá esik. Bár minden nap az ő hatalmának színtere, az „Úr napja” az a nap, melyben ez színről színre, teljes jelenlétével is megvalósul.⁸

Vizsgáljuk meg ezek alapján az „Úr napja” szóösszetétel előfordulási helyeit. A szövegek elemzését alapvetően a szóhasználat mentén végzem. Ennek oka az, hogy a szövegekben több egységes szókép, vagy gondolatkör figyelhető meg. A szóhasználat elemzése ideális vizsgálati iránynak tűnik ezek feltérképezésére.

A szentség megjelenése az „Úr napja” szövegekben

A szentség, mely az „Úr napja” szövegekben is megjelenik⁹, kulcsfogalom a képzetkör megértésénél. A קדש gyök (és különböző variánsai) egyébként igen gyakori szónak számít. Az „Úr napja” szövegekben a fogalom jelentését tekintve talán a leghangsúlyosabb hely a Zak 14,20-21, ahol ezt olvassuk:

בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל-מַצְלוֹת הַסּוֹס קִדְשׁ לַיהוָה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְבֵּחַ:
וְהָיָה כָּל-סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קִדְשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבְאֵי כָּל-הַזְּבוּחִים וְלִקְחוּ מֵהֶם וּבְשָׁלוּ בָהֶם
וְלֹא-יִהְיֶה כֹנְעָנִי עוֹד בְּבֵית-יְהוָה צְבָאוֹת בְּיוֹם הַהוּא:

„Azon a napon a lovak csengettyűin is ez áll majd: Az ÚR szent tulajdona! Az ÚR házában még a fazekak is olyan szentek lesznek, mint az oltárnál használt kelyhek. Jeruzsálemben és Júdában minden fazék a Seregek URának szent tulajdona lesz, és aki csak eljön, hogy áldozatot mutasson be, bármelyiket előveheti, és főzhet benne. Attól a naptól fogva nem lesz többé kereskedő a Seregek URának házában.”

A קדש gyök alapvetően valami szentségét, azaz a profántól való elválasztottságát, így egyszerre tabu voltát, érinthetetlenségét, sérthetetlenségét jelenti.¹⁰ A szent fogalma tehát akár magáról az istenségről, akár az istenség által megszentelt egyénekről, tárgyakról vagy magáról a népről beszél, mindig egyfajta elválasztottságot, távontartást jelent. A ליהוה קדש szóösszetétel tartalma pedig összefüggésbe hozható a szó egyéb előfordulási helyeivel. Az „Úr napja” kontextusában különös értelmet nyer a fogalom: megszentelve, elkülönítve YHWH-nak. Az összes expressis verbis előfordulási helyen ebben az értelemben található a kifejezés. „Azon a napon” senki másé nem lesz a kiválasztott nép, a lovak csengettyűire nem idegen istenségek nevei lesznek rávésve, a fazekakban nem bálványoknak áldoznak majd. A polémia, belső bizonytalanság, az idegen népekkel való üzérkedés hátterében a próféták vágya és felkiáltása érthetővé válik, amikor azt kívánják: a nép egyedül YHWH-nak szentelt, ליהוה קדש legyen.

⁸ Lásd még LADD, George Eldon: *The presence of the Future*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 2002, 93.

⁹ Ézs 13,3; Ez 7,22.24; Jóel 1,14; 2,1.15.16; 4,17; Abd 16.17; Zof 1,7; Zak 14,5.20.21.

¹⁰ GESENIUS, Wilhelm: *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, 18. Auflage, Berlin – Heidelberg, Springer, 2013., 1150-1152.

Ézsaiás harca népével szemben

Az „Úr napja” mint harag, bosszúállás, helyreállítás napja, a konkrét bűnökre adott reflexió. Szép példája a prófétai leírásoknak a vizsgált szakaszok közül az Ézs 2,6-22. YHWH hatalmasságának és erejének leírását ezekben a versekben a bálványokkal szembeni polémia hatja át. Az Ézs 2,6-ban találjuk felsorolásként a próféta korának megítélt bűneit.

כִּי נִשְׁתַּחֲוּ עַמּוּדֵי בַיִת יַעֲקֹב כִּי מִלְאֵוּ מִקְרָם וְעַנְיִים כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְגִלְרֵי נְכָרִים יִשְׁפִּיקוּ׃

„Eltaszítottad népedet, Jákób házát, mert tele vannak keleti szokásokkal, varázslást űzőkkel, mint a filiszteusok, és idegenekkel barátkoznak.”

A vétségek egy részét összefoglalóan így fogalmazza meg a szerző: „tele vannak keletről”¹¹ (מִלְאֵוּ מִקְרָם). Ez alatt érthetünk szinte minden keletről jövő, pogány világból származó szokást, ruházatot, de még az onnan érkező termékeket is. Az adott időszakban feltételezhetően aktív kereskedelmi kapcsolatok működtek az országban, így lehetséges a próféta ezen általános megfogalmazása. A szentírók azonban mindezekben tanúi lehettek a szintén keletről érkező gondolkozásmódnak is, ami szerintük megfertőzte az autentikus YHWH hitet.

Az idegen népek a vizsgált szövegekben így szinte minden esetben negatív színben tűnnek fel. Mint méreg, a keletről származó idegenek eltorzítják a próféták számára oly becses hitet, romlásba taszítják az országot. YHWH ezért megítéli egyrészt saját népét, amiért engedte ezt, másrészt az idegeneket, akiket a próféták felelőssé nyilvánítanak.

Hasonló összefoglaló jellegű megfogalmazást találunk szintén az Ézs 2,6-ban: idegenek fiaival fognak kezét. Az idegen (נְכָרִי) kifejezés népre, törzsre, de mindenképpen kívülállókra vonatkozik.¹² A שָׁפַק kifejezés hifil imperfectumi alakja pedig képies kifejezéssel a kézfogáson keresztül utalhat a szövetségkötésre, a gazdasági összefonódásban, de akár barátságok kialakulásában megnyilvánuló személyes felelősségre is.¹³ A hifil igetörzs jellegzetességeiből következtethetünk bizonyos érdekek érvényesítésére. A hifil szerepe itt a használt gyök jelentésének enyhe módosulásában érhető tetten. A szövetségkötéssel ugyanis valószínűleg gazdasági előnyök is jártak. A kézfogással így elérték a gazdasági előnyöket, elősegítették a kereskedelem fellendülését. Az egymást kiegészítő meghatározások elmélyítik azt a képet, amit a próféta tár elénk. Egyértelmű polemizáló céllal fogalmaz a szerző: YHWH ítéletének okait sorolja fel, hogy a nép ezt hallva megértse az üzenetet. Az idegen népekkel való barátság eltaszít az ítéző istenségtől.

A súlypontok az Ézs 2 fejezetének összességében rajzolódnak ki. A szakasz elején lévő versek messianisztikus jövendölése Sion hegyéről és a népek özöne szintén

¹¹ RÚF 2014 értelmező fordítása konkretizálja: „... tele vannak keleti szokásokkal...”

¹² GESENIUS, i. m., 820.

¹³ BROWN, Francis: *The Brown-Driver-Briggs: Hebrew and English Lexicon*, Oxford, Clarendon Press, 1907, 706.; GESENIUS, i. m., 1296.; HOLLADAY, William: *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden, Brill, 2000, 354.; „make a league with” – DAVIDSON, Benjamin: *Analytical Hebrew Chaldee Lexicon*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Publishing House, 1993, 736.

YHWH hatalmasságát emeli ki. A tanítás idillje, a helyes út képe ellentétben állnak Ézsaiás népének jelenével. Az ember a jövődőlés szerint Sion hegyének magasságai helyett sziklahasadékokban fog rejtőzködni YHWH izzó haragja elől. A szerző így szemlélteti az eltévedt nép nyomorúságát. YHWH személyes közbeavatkozása, történelmi eseményekben bekövetkező eljövetele a bűnökre adott válaszként áll a legtöbb helyen. Sőt, a konkrét megjelenés mellett megelőlegező kifejezéseket is olvashatunk az elvettetésre, az ítéletre, a megaláztatásra. Kérdéses persze, hogy ezek a kifejezések múltbeli eseményekre utalnak, vagy a jövőre vonatkozó döntésekre.

Az Ézs 2,6-ban szereplő **וַיַּעַבְדוּ** igével a szerző szintén szóképet használ. A föld parlagon hagyásának képével szemlélteti mondandója tartalmát. A gazda nem műveli a földet, szabadon hagyja, így gaz telepszik meg rajta. A szó jelentheti egyúttal az eldobást, elhagyást, cserbenhagyást, feladást is.¹⁴ Szemléletes szóképet alkalmazva tehát mintegy megjeleníti a próféta azt, ahogyan YHWH leveszi kezét a népről, így azt elboríthatja a gaz, idegen hatalmak tehetik rá kezüket. A szakasz második felében pedig ismétlődő formában látjuk YHWH eljövetelét, mint az ő felségének és méltóságának jelenlétét. A két imagináció (képanyag) élesen szemben áll egymással, intenzív kontrasztot alkotva az elburjánzott gyomok, a kezeletlen föld és a felséges YHWH megjelenése között.

A YHWH-ban közeledő ítélet és az emberi gőg ellentétes képrendszerével a próféták erős kontrasztot állítottak koruk emberei elé. A meghajlás, mint a legyőzöttek reakciója, található az Ézs 2,9-ben (**שחח**).

וַיִּשְׁחַ אָדָם וַיִּשְׁפַּל-אִישׁ וְאֵל-תִּשְׁאָ לָהֶם:

„Ezért meg kell hajolnia az embernek, meg kell alázkodnia a halandónak, és te nem bocsátasz meg nekik.”

A kifejezés jelenthet összerogyást és meghódolást is.¹⁵ A meghódolás önkéntelen reakciójáról lehet szó, ami egy letaglózó hatalmasságra utalhat. Olyan erővel áll szemben az ember, amely földre kényszeríti. A vers végén pedig ennek feloldása elmarad, hiszen a felemeltetés szava (**נשא**) mellé tagadószó került. A szegényhez a megaláztatás képe társul. A kontraszt magában hordozza a gőgös ember bukását. YHWH ítélete alól nem old fel semmi. Nincs tehát semmilyen tárgy, amire büszke lehet az ember. A szerzők látásmódja szerint minden, amit teremtmény készített, tehetetlen az igazi Alkotóval, YHWH-val szemben. A felmentést pedig hasonlóan csak ő adhatja meg, akinek hatalmas erejéről tesz tanúbizonyságot a prófétai szöveg. Ha valaki korábban nem az ítélő YHWH-ban bízott, az ellenállása ellenére megaláztatik. Aki nem tőle várta a segítséget, annak nincs felmentés, nincs felemeltetés. A 11. vers is hasonlóképpen indul, a vége azonban már YHWH-ra vonatkozik.

עֵינֵי גְבוּרֹת אָדָם שִׁפְלֵי וְשֵׁחַ רוּם אַנְשִׁים וְנִשְׁגָּב יְהוָה לְבָדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:

„Megalázza a kevély tekintetű embert, a halandók nagyságát porba hajtja. Csak az ÚR magasztaltatik föl azon a napon.”

¹⁴ GESENIUS, i. m., 813.; DAVIDSON, i. m., 547.; BROWN, i. m., 643.; HARRIS, R. Laird (ed.): *Theological Wordbook of the Old Testament*, Chichago, Moody Press, 1981, 1357a.

¹⁵ GESENIUS, i. m., 1340.; DAVIDSON, i. m., 708.

A שֵׁנֶב ige egyfajta biztonságérzetet nyújt a 9. vers párhuzamos helyéhez képest. YHWH biztosan áll, nem inog meg, magas és fenséges. A nifal perfectumi alak (passzív) nyelvtani meghatározottsága miatt kiemeli, hogy nem egyszerűen YHWH dicsőíti meg magát (ez lenne az aktív cselekvés eredménye). A magasztaltatás igazságáért történik (passzív formában, a cselekvés hangsúlyos), hiszen megfizetett minden bűnért. A próféta így állít kontrasztot, melynek kulcsszavaiban a hangsúlyt YHWH mindenek felett való dicsőségére helyezi, szemben az emberrel, aki vétkei miatt pusztul el az istenség színe előtt. Az erős kontraszt a kortársak figyelmét akarja megragadni, akik feltételezhetően más isteneknek szolgáltak YHWH mellett, vagy az ő tisztelete helyett. Feltehetően a próféta működésének korai időszakából származhat ez a szöveg, amikor még a népnek a gazdagság, fényűzés volt a legnagyobb kísértés. A bálványimádás, az idegen népekhez vágyódás ellen szól így a próféta.

Az אֱלִיל¹⁶ bálvány szó prófétai használata jellemzi az így hangsúlyozni kívánt üzenetet. A semmisség, csalóka szobrocška, kevésnek bizonyuló tárgy, jelentéktelen esz- köz olyan magyar kifejezések, melyek jól szemléltetik a héber eredeti jelentésárnyala- tait.¹⁷ A bálvány tehát a szerzők látásmódjában egy hasznavehetetlen, az azt használó ember balgaságát szemléltető tárgy, melynek imádása teljességgel felesleges, sőt káros. A próféta kifejezésrendszerében mint kezeik csinálmánya vagy ujjakkal készített ki- fejezések vonatkoznak így az ezt követően felsorolt többi, értékesnek gondolt emberi készítményre is (pl.: torony, város, hajó).

Dinamikus kontrasztot rajzol tehát a szerző a bálványok tehetetlensége és YHWH hatalma között is. A kétségbeesett menekülés, a büntetés elkerülhetetlensége, a bűnös ember reakciója egyértelműsíti: YHWH hatalma elől nincs menekvés. A szerző kife- jezés módját képies megfogalmazásai teszik közérthetővé. A por és a sziklahasadékok képanyaga (mint a menedék keresésének állomásai) a sziklaszirt szóképeben fejezik ki a végső elkeseredettséget. Az imagináció által felépített gondolatmenet így halad a síkságtól a hegyekig, ezzel kirajzolva a kétségbeesett ember menekülési útvonalát.

Párhuzamosan látjuk a természeti képeket és a környező népek büszkeségeit: Libanon cédrusai, Básán tölgyfái, Tarsís hajói, melyek később is visszatérő motí- vumok. Ezek jelenítik meg a büszkeséget és a kevélységet, melyet YHWH megí- tél. A vakond, a denevér sötét alakjai szemben az arannyal és ezüsttel kontrasztos képek, melyek az emberi kincsek leértékelődését jelentik. A kezeik csinálmánya vagy ujjakkal készített kifejezések párhuzamba állítják a kiválasztott nép életében a YHWH-hit számára idegen istenségek szobrait az egyéb más nagyra becsült (hasz- nálati) tárgyakkal, melyeket talán a bálványokhoz hasonló megbecsülés, vagy akár tisztelet övezett a korban (mai szóhasználattal élve kulturális fétiseknek tekintették ezeket a tárgyakat).

¹⁶ A vizsgált szakaszok közül csak itt: Ézs 2,8.18.20. A többi helyen (pl. Ez 7,20; Zak 13,2) más szino- nimák szerepelnek.

¹⁷ „Nichtig”, „bedeutungslos”, „Götze”, „Nichts” – GESENIUS, i. m., 64.; אֱלִיל „nought”, „vain”, „idol”, „vanity” – DAVIDSON, i. m., 29.; „insufficiency”, „worthless”, „a thing nought” – BROWN, i. m., 47.; „insignificant” – HOLLADAY, i. m., 17.

A kevély tekintet kifejezés, mely az Ézs 2,11-ben található, az עַיִן és a גְבוּהוּת szavakból áll. Az előbbi gyakran használt kifejezés, melyet itt kizárólag tekintetként ad vissza a legtöbb bibliafordítás. A גְבוּהוּת kifejezés azonban ritkább, csak itt és a 17. versben (עַיִן nélkül) fordul elő, ezért nehezebb megragadni a jelentését. Minden bizonnyal (pozitív értelemben) a büszkeség és a magasztosság, (negatív értelemben) a fennkölttség, a gög, a fennhéjzás egyik szava ez a héberben, mint a szintén ebből a gyökből származtatott גָּבַהַ שׁוֹר (Ézs 2,15, Zof 1,16).¹⁸ A נָאֵה kifejezés, mely az Ézs 2,12-ben található, szintén a gög kifejezőeszköze, de inkább a büszkeség, vagy az önteltség értelmében.¹⁹

A tarsísi hajó mellett emlegetett gyönyörű gálya kifejezés viszont más értékítéletet feltételez. Gyönyörűnek itt a héber הַמְהֵרָה szót jelöli a magyar fordítás. Az eredeti kifejezés azonban úgy adható vissza inkább, mint vágyott, kellemes, becses, kívánatos, elbűvölő.²⁰ Mintha ezek a kifejezések nem feltétlenül hamis erényeket rejtenének. A prófétai beszédmód itt nem tesz különbséget hamis vagy valós emberi érték között. Mindkettőt megítéli YHWH. Ennek talán az lehet a háttere, hogy az ilyen (a korszakban, de talán a próféták által is annak gondolt) valós értékek mégis ember alkotta eszközök. Teremtmények hozták létre őket. Hiába szép, hasznos, erős valami, mégis semmivé lesz YHWH-val szemben. A létrehozott tárgyak így az azt használó ember miatt válnak negatív képekké a próféták megfogalmazásában.

Az Ézs 2 fejezetét pedig áthatja egy meghökkentő refrénszerű formula (10-, 19-, 21-ben), és annak tartalma. Az ebben található jelzők YHWH személyes megjelenését és annak hatását mutatják be:

בּוֹא בְצוֹר וְהַטְּמֵן בְּאַעֲפָר מִפְּנֵי פֶהֶר יְהוָה וּמִהֵרָר גְּאוּנִי

[...]

וּבְאוּ בְּמִאֲעָרוֹת צְרִים וּבְמִחְלוֹת אַעֲפָר מִפְּנֵי פֶהֶר יְהוָה וּמִהֵרָר גְּאוּנִי בְּקוֹמוֹ לְעֵרֵץ הָאֲרָץ

[...]

לְבוֹא בְּנִקְרוֹת הַצְּרִים וּבִסְעָפֵי הַסְּלֵעִים מִפְּנֵי פֶהֶר יְהוָה וּמִהֵרָר גְּאוּנִי בְּקוֹמוֹ לְעֵרֵץ הָאֲרָץ

„Menj a sziklák közé, rejtőzz a porba az ÚR félelmetes fensége és méltósága elől! [...] Bebújnak majd a sziklabarlangokba és a föld repedéseibe az ÚR félelmetes fensége és méltósága elől, amikor fölkel, hogy megrémítse a földet. [...] Bebújnak a sziklák szakadékaiba és a kőszálak hasadékaiba az ÚR félelmetes fensége és méltósága elől, amikor fölkel, hogy megrémítse a földet.”

Az itt található פֶּהֶר gyök elementáris tapasztalást kifejező eszköz, melynek jelentése leginkább a remegéssel adható vissza.²¹ A szóalak a YHWH névhez kapcsolódik.

¹⁸ GESENIUS, i. m., 192.; DAVIDSON, i. m., 126.; BROWN, i. m., 147.

¹⁹ GESENIUS, i. m., 188.; DAVIDSON, i. m., „נָאֵה”, 126.; BROWN, i. m., 144.; HOLLADAY, i. m., 52. Vö. JENSEN, Joseph O. S. B. – IRWIN, William H. C. S. B.: Izajás 1-39. könyve, in THORNDAY Attila (szerk.): *Jeromos Biblia Kommentár*, I. kötet, Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2002, 370.

²⁰ HARRIS, i. m., 673.; GESENIUS, i. m., 363.; DAVIDSON, i. m., „חִמְדָּה”, 263.

²¹ Jelentős gyökről van szó a képzetkör vizsgálatában, hiszen a refrénszerű formulában betöltött szerepe egyértelműen kiemeli a többi jelző közül. Jelentése „rémület érzete és annak szomatikus kifejezésrendszere” – BOTTERWECK, Johannes – RINGGREN, Helmer: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*,

Része annak a szűk szövegösszefüggésnek, melyben az istenség neve is megtalálható. Az elementáris tapasztalati kifejezőeszköz, mint a remegés, rettegés, YHWH személynevéhez így grammatikailag is szorosan kapcsolódik. A szerző szerkesztési megoldása egyértelműnek tűnik. A rettegés, a hatalommal való szembesülés reakciója a zsidók által tisztelt istenséghez kötődik. A szerkezet így emeli ki tehát ezt a gyököt, ezzel adva súlyt YHWH személyének, megjelenésének, mutatkozásának, valamint a teofániát kísérő reakcióknak. A szintén itt szereplő הָרַר szó ezzel szemben dísz, ragyogást (fényt), tehát valaminek a nagyszerűségét, magasztosságát fejezi ki.²² A szó a királyi dicsőséget állítja elének, így a fenségesség esztetikai minőségét feltételezi. A נֶאֱוַר kifejezés a הָרַר szóval összekötve jelenti a YHWH-nak tulajdonított királyi magasztosságot, szó szerint emelkedettségét, fennkölttségét.²³ A fény pedig szinte minden esetben a transzcendensre utal. A ragyogás így válik a királyság földöntúli dicsőségének reprezentációjává.

Míndez pedig a פָּהַר gyök remegéssel visszaadható jelentésével azt sugallja a hallgatósnak, hogy itt nem csupán külső pompáról van szó, nem is valami földi király bevonulásáról, hanem egy olyan isteni megjelenésről (teofániáról), melyben minden térd megrepeg, minden bűnös földre rogy, minden bálvány porba hull. A מִן prepozíció összeköti így magát a személyt és az őt körülvevő királyi pompát, melynek egységes megjelenése nyújt elementáris élményt. A szóhasználat, a mondatfűzés zsenialitását mutatja, hogy a szerző tudatosan építkezik, nem csak egymás után teszi a kifejezéseket, hanem tudatosan és világosan konstruálja meg a szöveget az üzenet továbbadása érdekében: YHWH megjelenése a leírás alapján semmi mással nem téveszthető össze.

YHWH egyedülállósága itt is kiemelt jelentőséggel bír, azonban az Ézs 2,6-22 és annak visszatérő refrénszerű motívumai mégis valami plusz tartalmat közvetítenek a többi expressis verbis ígelyhez képest. YHWH-t, mint rettentő hatalmasságot mutatja be ez a kifejezőmód. Hatalmát a szerzők a prófétai jelenre vonatkoztatják, ezzel utalva kortársaik kételyére: YHWH nem csak a múltban volt hatalmas, hanem az éppen időszzerű problémákra is képes megoldást nyújtani.

A szöveg alapján maga a szerző mutat rá üzenete lényegére, a mögöttes tartalomra. Az összefüggéseket megvilágítva fejti ki konkrét üzenetét. Vélhetően mégis késői, utólagos betoldásról lehet szó, a gondolatritmustól való markáns eltérés miatt.

חָרְלוֹ לָכֶם מִן־הָאָדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאִפּוֹ כִּי־בָמָה נִחְשָׁב הוּא:

Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer, 1982, 553.; „megijed, remeg” – JENNI, ERNST – WESTERMANN, Claus: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, Band II., München, Kaiser, 1976, 411.; GESENIUS, i. m., 1046.; „aggódní, riadtnak lenni” – KOEHLER, Ludwig – BAUMGARTNER, Walter: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, CD-Rom Edition, Brill, 2000, 7517.; HARRIS, i. m., 1756.; „rettegés, remegés”, vagy „felugrik, felhasad” – BECKER, Joachim: *Gottesfurcht im Alten Testament*, Róma, Päpstliches Bibelinstiut, 1965, 7. Az említett szerzők alapján kijelenthető, hogy érzelmi reakciót kifejező gyökről van szó, mely valódi cselekvésben megnyilvánuló választevékenységet jelöl.

²² GESENIUS, i. m., 269.; DAVIDSON, i. m., „הָרַר” 168.; BROWN, i. m., 214.

²³ DAVIDSON, i. m., „נֶאֱוַר”, 127.

„Ne bízzatok az emberben, hiszen csak lehelet van az orrában: mire lehet hát becsülni?”

Valószínűtlen, hogy a prófétai szerző a precízen megalkotott, bő képanyagú költemény végére a beszédhelyzetet megváltoztatva értelmező megjegyzést fűzött volna hallgatói számára. A későbbi kor értelmezője lehet tehát a betoldás szerzője, aki az Ézsaiás által megfogalmazott prófétai mű végére, saját korára vonatkoztatva írhatta a megjegyzést. Ezzel az egy mondattal mintegy értelmezte a művet, sajátos konklúziót alkotva meg. Az „Úr napja” elképzelés tehát vélhetően nem csak egyetlen időszakra jellemző képi motívumrendszerrel rendelkezik, hanem több évszázadon átívelő tartalommal van dolgunk, melyet később is előszeretettel használtak és idéztek.

A szóhasználat összefüggései

Az „Úr napja” képzetkör szakaszai, mint az Ézs 2 fejezeténél is láttuk, bő imaginációval rendelkeznek. Az elképzelt nap és az azt megelőző időszak leírása pontosan meghatározza az események jelentőségét, azok hatásait. Mindezek mellett azonban a szerzők a konkrétumok felől általában hallgatnak.

Nincsenek részletezve ezekben a szövegekben, hogy bizonyos események (pl. a próféta korábbi tapasztalatai) mikor történtek meg, vagy mikor fognak bekövetkezni a jövőre tett ígéretek és jóslatok. Feltételezhető, hogy bizonyos események köztudottak voltak. Ilyen például Jóel prófétánál a sáskajárás, mely a korszakban az egész nép számára meghatározó élmény lehetett. Ellenben számos olyan *expressis verbis* hely van, mint az előbb vizsgált Ézs 2,6-22, ahol a konkrét eseményekről szinte semmit sem tudunk (hogyan hullik porba az ember, hogyan és mikor jön el YHWH, hogyan kell elképzelnünk azt, amikor felkel rémíteni a földet stb.). Feltételezhető, hogy a próféták nem is akarták meghatározni a történeti szemlélet számára fontos információkat.

Sem az idegen népek kilétét, sem a seregek, harcosok jellemzőit nem részletezik a leírások. A szerzők ugyanis egyáltalán nem koncentrálnak azokra az adatokra, melyekre egyébként a mai történész kíváncsi lenne. Sőt, talán a birtokukban levő információkkal is úgy gazdálkodnak, hogy azokkal inkább az üzenetet juttassák el a címzettekhez a számukra kevésbé fontos konkrétumok hangoztatása helyett.²⁴ A homályos leírások mögött általában ismétlődő szóképek jelennek meg, valamint egységesnek mondható motívumok, gondolatok, a szövegek között kapcsolatot feltételező szóbeli képanyag is megfigyelhető.

Több hagyományanyag (királyság-hagyomány, Sion-hagyomány stb.) közül egy sem emelkedik ki jelentősebben. Bár a hagyományok motívumrendszerének alkalmazása több helyen kimutatható, azok közül egyik kizárólagossága, kiemelkedése sem igazolható. Éppen ezért sok helyen a használt fogalmak értelme sem világos, hiszen azok történeti háttere nem tisztázott. Ennek oka leginkább az, hogy nem tudjuk pontosan beazonosítani az adott anyag korszakát. A kutatók között egyébként máig

²⁴ A próféták üzenetének teocentrikussága a döntő. Lásd BOTTERWECK – RINGGREN, i. m., 31.

nincs konszenzus a legtöbb igehely keletkezési ideje felől. Az időszak így csak hozzávetőleges pontossággal állapítható meg.

A szentírók imaginációk rendszerével utaltak a hallgatóság által is tapasztalt történelmi eseményekre, hétköznapi élményekre. Így szóltak, felhasználva kortársaik emlékeit is az üzenet tartalmának elmélyítésére. Az ég, a föld, a megszokott világ megrendül. A veszélyhelyzet asszociációja, a háború képrendszere, a kapkodás, sietség motívumai YHWH erejét demonstrálják. Az „Úr napja” kifejezés, annak használata pedig kizárólagosságot fejez ki. Az a nap kizárólag YHWH felségterülete. Egyedül az ő hatalma érvényesül, nincs semmi, ami ellenállhatna neki. A próféták szóhasználata, az általuk felhasznált imaginációk rendszere tehát alapvetően YHWH kizárólagos erejét és hatalmát szemlélteti. Az imagináció arra utalhat, hogy az ember által megszokott dolgok felbomlanak, YHWH hatalma pedig nyilvánvalóvá válik.²⁵ A dinamikus kontraszt az ember által megszokott dolgok és a felvázolt jövőbeli események között lesz igazán éles. A képzelet segítségével válnak a megszokott dolgok újra vizsgálat tárgyává, mikor a próféták szavai a hallgatóság felé különös eseményeket közvetítenek. Az előhívott esztétikai minőség ebben az esetben a titokzatosság, a lehulló égitestek képe a föld megrendülésével együtt pedig a veszélyhelyzet élményét hozza elő. Ezek az élethez szorosan kapcsolódó elemek egyáltalán nem bonyolultak, mégis az élet alapvető feltételeiben való elbizonytalanítást idézik elő. Így ezek a szóképek egzisztenciális félelmet közvetítenek.

Az emberi értékek a próféták leírásaiban értéktelennek, hasztalannak látszanak. Akár tárgyakra, akár idegen istenségekre, akár emberi hatalmasságokra, környező népekre vonatkoznak a szövegek, ezek az emberi értékek a leírásokban mindig YHWH hatalmának kontrasztjába kerülnek. A szerzők az ellentét hangsúlyozásával kívánnak hatni a hallgatóság értékítéletére. A kontraszt célja tehát a kortársak látásmódjának megváltoztatása, hogy az emberi értékek helyett YHWH hatalmában bízzanak. Az elbizakodottság gondolköre a prófétai leírásokban szintén bő szóanyaggal rendelkezik. A kifejezések által közölt tartalom centrumában helytelen viszonyulási rendre (önhittség) utalnak a szerzők. A YHWH-val való találkozásból fakadó kontraszt az alapja a prófétai gondolkörnek. Az álpróféták és Edóm népének önhittsége jelentik a legfontosabb támpontokat ennek megértésében. A szerzők egyértelműen fogalmazznak, az üzenet pedig a következő: a helytelen várakozás nem teljesedik be, az önámítás pedig ítéletre juttatja a bűnös embert.

Az ítélet és a megtéréshez vezető út közötti kapcsolat

YHWH személyes közbeavatkozása, történelmi eseményekben bekövetkező eljövetele a bűnökre adott válaszként áll a legtöbb helyen. Sőt, a konkrét megjelenés mellett megelőlegező kifejezéseket is olvashatunk az elvettetésre, az ítéletre, a megaláztatásra.

²⁵ Vö. WALTON, John – MATTHEWS, Victor – CHAVALAS, Mark (eds.): *The IVP Bible Background Commentary*, Downers Grove, IVP Academic, 2000, 762.

Kérdéses persze, hogy ezek a kifejezések múltbeli eseményekre utalnak, vagy a jövőre vonatkozó döntésekre.

Az אָרַךְ szókép (Ézs 13,3.9; Ez 7,3.8) az orrból kitörő fújtatást írja le, ezzel a képi megjelenítéssel mutatva be a dühöt, melyet YHWH-nak bűnök ellen való haragjában tulajdonít a prófétai irodalom.²⁶ Hasonlóan gyakori szóképek a düh intenzitására a חָמָה, az עֲבָרָה, és a חָרוֹן.²⁷ A három szinonim kifejezés által alkotott képanyag, mely a szövegek nagy részében megjelenik, a (kitörő, forró) tűzre és a méregre utal, ezzel bemutatva a düh kérlelhetetlenségét, intenzitását.²⁸ A harag a bűnért való elégtételre irányul, ez pedig a bosszú, a bosszúállás. Kiváló ábrázolást nyújt erre a számolás, elszámolás, megfizetés gondolatisága, melyre több kifejezés is található a szakaszokban (נָקָם, נָקָה, שְׁלוּם).²⁹

Több hasonló körülírással képzett alak is bizonyítja az előbbi konkrét szavakon kívül is, hogy a bűnökért való elégtétel a próféták számára különösképpen hangsúlyos. Leírásuk gyakran kifejti, hogy az ítélet semmiképpen nem maradhat el. YHWH ebben az esetben nem engesztelődik meg, nem hagyja büntetés nélkül a bűnt. Ő maradéktalanul beteljesíti akaratát, nem lehet kivétel. A próféták ezzel minden hallgatójukhoz szólnak. Azok, akik bűneik miatt nem öltöznek gyászruhába és nem tanúsítanak megbánást, teljes bizonyossággal várhatják az ítéletet. Azok viszont, akik a bűnököt elkövették, áldozatok, akik bízhatnak a jóvátétel közeledtében. A próféták szerint így vagy úgy, de mindenképpen bekövetkezik az ítélet. A büntetés módja, annak leírása azonban minden szerzőnél sajátos jegyekkel bír.

Abdiás könyvében például sajátos tágulást látunk a büntetés hatókörét tekintve. A 15. versben ugyanis a fenyegetés már nem csak az említett Edómot érinti, hiszen népekről beszél a próféta:

כִּי־קָרֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כָּאֲשֶׁר אֲעֲשֶׂיָהּ לְךָ נִמְלֶךְ יְשׁוּב בְּרֵאשִׁיךְ:

„Mert közel van már az ÚR napja, fenyegeti a népeket. Amit te csináltál, azt teszik veled is, visszazáll fejedre, amit elkövettél!”

Ézsau (Edóm jelképes megjelenítése) bűnei által így vált paradigmává más népek ítéletére nézve. A kijelentés tehát, hogy amit tesz egy nép, azt teszik vele is, minden nemzetségre és népcsoportra egyaránt vonatkozik. Az ítélet így már nem csak Izráelre és a szomszédos területekre (Edóm) vonatkozik, hanem az egész földre, annak végső határáig. Aki tetteivel provokálja³⁰ YHWH igazságát, annak azt fejére olvassák.

Az „Úr napja” ennek az ítéletnek megvalósulása az üdvtörténet folyamatában. A szövegek tanulsága szerint a törvényhozó és bírói hatalom YHWH kezében van, a végrehajtás azonban már külső eszközökkel történik. YHWH úgy jelenik meg előttünk, mint király, aki a kötelező érvényű parancsot kiadja. A megvalósulás így már

²⁶ GESENIUS, i. m., 87.; DAVIDSON, i. m., „אָרַךְ”, 36.

²⁷ חָמָה – Ézs 34,2; Ez 7,8; 13,13 (kétser); 13,15; 30,15; נָקָה – Ézs 13,9.13; Zof 1,15.18; חָרוֹן – Ézs 13,9.13; Ez 7,12.14

²⁸ GESENIUS, i. m., 363, 918, 395.; DAVIDSON, i. m., „יָחַם”, 309., „עָבַר”, 585., „חָרָה”, 275.

²⁹ DAVIDSON, i. m., 720, 561.; GESENIUS, i. m., 1360, 844-845.

³⁰ נִבְּוֶל – GESENIUS, i. m., 222.; DAVIDSON i. m., „נִבְּוֶל”, 138.

csak homályos kifejezésekkel kerül leírásra. A próféták ugyanis üzenetüket YHWH hatalmára összpontosították, hogy hallgatóságuknak egyértelművé váljon: sohasem a körülmények a döntő tényezők, hanem aki mögöttük áll. Az isteni reakció, mint a harag, az elhagyás, a düh, a bosszúállás vágya áthatja a szövegeket. A YHWH haragját provokáló bűn ítéletet von maga után a prófétai gondolatmenet szerint. A kontraszt tehát rendkívüli dinamizmussal mutatja be az ítélet elsöprő lendületét, ezzel szemléltetve YHWH erejét és mindenek felett való hatalmát. A prófétai beszédmód legmarkánsabb hangsúlya ebben a kijelentésben összpontosul: az ítélet kizárólag YHWH hatásköre.

Az „Úr napja” kérelhetetlenségének képét annak konkrétsága erősíti meg. A próféták úgy alkották meg kifejezésrendszerüket, hogy abból félreérthetetlen legyen: YHWH elvégzi cselekvését a maga idejében. Mindenesül befejezi az elkezdett ítéletet, kipusztít, eltöröl, megszüntet mindent, ami akarásával ellentétes. A vég, az ítélet hangja közeledik a próféták jelenében, az embernek pedig el kell csöndesednie az ítélőszék előtt. YHWH így alázta meg a bűnt és annak elkövetőjét. Porba hajtja az embert minden bálványával együtt.

A figyelmet megragadó szövegekben a szenttel való találkozás ábrázolódik ki. A transzcendenssel való szembesülés az az élmény, melyben a teremtmény visszahőköl, megdöbben. Nem feltétlen az erőfölény a döntő itt, hanem inkább az istenségre való rádöbbenés, mikor az ember így szól: ennyire hatalmas, ennyire felséges? A teljes tanácstalanság, a sokk állapota lesz ilyenkor úrrá rajta, melyet dinamikus kontrasztok építenek tovább. A szégyen, a teljes vereség tudata addig ismeretlen hatást vált ki az emberből.

Gyötörődés, kín, szülési fájdalom, vonaglás: szavak, melyek példázzák a prófétai beszéd hangsúlyát. A valódi, sokszor beláthatatlannak tűnő félelem így érkezik valódi, hatalmas fájdalommal. Nem kitalált, faragott kép, hanem élő valóság. Az embernek pedig, aki elkövette a vétket, szégyen és gyalázat az osztályrésze. Pirulni fog mindazért a tettért, melyet ráolvasnak. YHWH – haragjának eszközeivel – elvégzi az ítéletet. A prófétai beszédmód így építkezik, körülírva minden szembesülés útján tapasztalt élményt. Az ítéletben a magát túlbecsülő ember kerül szembe a prófétai látásmódban egyedüli hatalmassággal, YHWH-val. Így találkozik egymással a büntetést provokáló gőg és annak következménye: amit te tettél, azt teszik veled is. A próféták jelenében magasra tartott ember az ítéletkor porba hull, senki sem emeli fel, a bűnökért térdre ereszkedő halandó pedig szembesül az igazságában megdicsőülő Teremtővel.

Mindezek mellett viszont a szerzők tapasztalatainak másik oldala is jelen van akár kimondva, akár rejtett formában: megmenekülnek, akik korábban megismerték YHWH fenségét és hatalmasságát. Akik nem a bálványok értéktelenségében bíztak, hanem a valóban értékes, becses, csillogó, fényes Mennyei seregben és annak Urában, YHWH-ban. Akié az egyedüli hatalom, az mindenek felett szilárdan áll. Az ember, aki hűségesen, imádságos könyörgés lelkével érkezik hozzá, bocsánatot nyer. Így válik YHWH az erőtlen ember erejévé: ő maga szenteli meg a hozzá térőt.

A kontrasztok egy irányba mutatnak, ennek eszközével vázolták fel a szerzők a transzcendenssel való találkozás élményét. Emögött vélhetően mindennapos ta-

paszthalatok álltak. Így, az „Úr napja” képzetkör megfogalmazásán keresztül akarták kifejezni a számukra meghatározó történelmi tapasztalatot, mely a teofánia élménye. A bűnhöz és ítélethez kapcsolódó gondolatkörök pedig az „Úr napja” elképzeléscsoport centrumában állnak. Minden más teológiai tartalom innen ered, ez a képzetkör alapmotívuma. YHWH úgy jelenik meg, mint bíró, akinek kizárólagos hatalma az ítékezés. A kontrasztok intenzitása szintén ebben a gondolatkörben a legerősebb. Az ítélet maga a YHWH-val való találkozás. Az istenséggel szemben minden elvesz, ami az ő akaratával és lényével ellentétes. Így az idegen szokások és szövetségek, az önhittség, a hamis látásmód, a bálványok és a YHWH hatalmát negligáló gondolkozásmód is általa ítéltetik meg.

Az isteni reakció, mint a harag, az elhagyás, a düh, a bosszúállás vágya áthatja a szövegeket. A YHWH haragját provokáló bűn ítéletet von maga után a prófétai gondolatmenet szerint. A kontraszt tehát rendkívüli dinamizmussal mutatja be az ítélet elsöprő lendületét, ezzel szemléltetve YHWH erejét és mindenek felett való hatalmát. A prófétai beszédmód legmarkánsabb hangsúlya ebben a kijelentésben összpontosul: az ítélet kizárólag YHWH hatásköre.

Következtetések

A szóhasználat tehát rámutat a szövegek motívumain keresztül a szerzői célokra. A leírásokkal a próféták a kortársaik felismerését munkálják. Saját tapasztalataikkal próbálják meggyőzni a hallgatóságot, hogy minden más helyett YHWH-ban bízzanak, hiszen ő áll minden történelmi esemény háttérében, egyedül ő hatalmas Úr. Ő képes pusztulásba taszítani az ellenséges népeket, neki van egyedül hatalma az ítéletben. Ha a kiválasztott nép a próféták szavára visszatér YHWH-hoz, az ő kezéből aztán senki sem szakíthatja ki őket.

Abstract

“But that day belongs to the Lord” – An Examination of the ‘Lord’s Day’ Texts

Old Testament studies have paid special attention to historical aspects in the past decades. Recently, however, other opinions came to the fore emphasizing the message of the texts. Studies about “The Day of the Lord” have looked at the way the term evolved throughout the centuries. An important aspect of this research has been trying to reconstruct the original historic contexts of these writings. However, in the case of these Old Testament documents, this proves to be a difficult job due to the few numbers of historical resources. In my opinion the thorough studies of the *pragmatic information* and the *motives* of the prophetic message *are equally important*. A research such as this can only be successful if the researcher finds balance among the different research methods. I attempt to achieve this in my work.

1930. (Forrás: Fortepan, képszám: 47387.)